

ÚTMUTATÓ

Bevezető

Ez az útmutató azoknak a pedagógusoknak szól, akik a 6–8 éves kisiskolások olvasás-írás tanítását ez a hangoztató, szótagoló módszerrel kívánják megvalósítani.

A Lexi-program újabb kötetei az olvasás-, írástanulás alapozásához nyújt segítséget. A Lexi Betűországban és a Lexi íróka figyelembe veszi a gyermeknyelv fejlődésének szakaszait, a tanuláshoz szükséges részfunkció kialakulásának optimális érési idejét, továbbá a játékosság, a fokozatosság és a sokoldalú szemléltetés pedagógiai elveit.

Az iskolába induló kisgyermek fejlettsége igen különböző lehet. Előfordul, hogy némelyikük nem beszél tisztán, esetleg nem kellően érettek azok a képességei, amelyek a biztonságos, örömteli tanulás feltételei. Kialakulatlan lehet a térben való tájékozódása, nincs tisztában az irányok jelentésével (bal-jobb, lent-fent, a fölött stb.). Nehezen kapcsolja össze a kéz és a szem mozgását, tükröképpel ábrázol, fordítva rak ki külön alakzatokat, fordítva húzza meg a vonalakat. Ugyanígy kialakulatlan lehet a domináns kéz használata. Kézügyessége, rajzkészsége fejletlen, vonalvezetése ügyetlen. Beszédében gyakran felcseréli a szótagok szóképzését. Előfordul, hogy a szótőhöz hibás toldalékot illeszt. Nehezen fejezi ki magát, nem szereti az összefüggő mondatokban beszélni. Ritmusérzéke bizonytalan. Ezért nem vagy nehezen észleli a hosszú és rövid hangok különbségét, illetve a szótaghatárokat. Nem tudja elkülöníteni egymástól a zöngés és a zöngétlen mássalhangzókat. Nem hallja ki a hangok egymásutánját a szavakban. Figyelme csapongó, nehezen összpontosul a látottakra, hallottakra. Kevés a kintartása egy-egy tevékenység elvégzéséhez. Pedig e funkcióknak meghatározott jelentőségük van az iskolaérettség szempontjából.

A kétkötetes olvasókönyv és írómunkafüzet a Lexi és a Lexi iskolás lesz című programra épül, de mindegyik használható a fejlesztő iskola-előkészítő mesetankönyvek ismerete nélkül is.

A Lexi Betűországban című kötet elsősorban a logopédiai terápiából ismert hangoztatásra, a kísérő mozgások és a szótagolásra alapozza az olvasástani tanítást. A Lexi íróka pedig a grafomotoros készségek fejlesztésén keresi az érdeklődést az írás tanuláshoz (ld. részletesebben a Lexi íróka útmutatójában).

Ajánlom tehát e tankönyveket:

- logopédusoknak, gyógypedagógusoknak, akik a beszéd és a nyelvfejlődés nehézségeivel/zavarával küzdő gyermekeket tanítanak olvasni, írni;
- olyan tanítóknak, akik a többségi iskolákba járó tanulók egyéni fejlődési ütemét kívánják szem előtt tartani.

A Lexi Betűországban című betűkostolgotó, szótagoló mesetankönyv első kötete az előkészítő részt és a kisbetűket, a második kötet a kétjegyű mássalhangzókat és a nagybetűket tartalmazza.

Előkészítő rész, készségfejlesztés (I. kötet 3–27. old.)

1. Az irányok ismerete, tájékozódás a térben

A betűk felismerése alakjuk, formájuk szerint csak akkor lehet sikeres, ha a gyerekek biztosan ismerik és alkalmaznak a bal-jobb, fent-lent irányokat, és jól eligazodnak a hármassalhangzóban is: a „padlás”, a „szoba” és a „pince” szintje között. Így tudnak majd pl. a p–b–d–g, vagy h–n–m, t–f–j betűk között vizuálisan különbséget tenni. Az összeolvasást segíti a balról jobbra való képolvasás, sorépítés, – a szívtől a bemutatkozó kéz felé. Ezeknél a feladatoknál nagyon fontos a szem és a kéz mozgásának összekapcsolása. Ezért mindig tartsuk be a Működési és mondó! instrukciókat.

E feladatlapon a vizuális emlékezet fejlesztéséhez is jól felhasználhatók. (Az irányokat színezzésként megerősítjük: a bal színe a piros, a jobbé a kék.)

2. A hallási figyelem fejlesztése

Az olvasás, írás tanulása rendkívül összetett feladat. Ahhoz, hogy a gyermek majd hallás után tudjon helyesen írni, szótagolni, szükség van arra, hogy a felnőtt után mindig hangosan mondja ki a hangokat, szavakat. Így tudatosul benne a hangok helye és egymásutánisága a szóban. A keresett hang a szó elején, belsejében és végén lehet (a legelső hang legutolsó és az összes többi esetben a belsejében). A szótagolást készíti elő a szóritmus, képek nevének letapogatása. Később a betűket is így tudja a szóból kihallott hangból összekapcsolni.

A zöngés („morgós”) és zöngétlen („nem morgós”) hangok megkülönböztetésénél a nyakhoz tartott tenyérrel érzékelteztük a rezonanciát. Ügyeljünk arra, hogy a mássalhangzókat mindig csak önmagukban hangoztassuk, a zöngés hangokat pirossal jelöljük, a zöngétleneket zölddel. A magyar nyelvben a hangzók rezonancia és tartam szerinti (rövid-hosszú) megkülönböztetése igen fontos a betűtanításnál, ennek jelentőségére a későbbiekben külön kitérünk.

Olvasástanítás

I. kötet: kisbetűk (30–134. oldal). II. kötet: kétjegyű mássalhangzók (3–29. old.), nagybetűk (30–104. old.). A feladatok megértését instrukciós képek teszik könnyebbé (ld. 28. oldalon).

A Lexi-sorozat betűtanítási alapelvei

A betűk bemutatásához két instrukciós kép kapcsolódik: „így olvassuk” (nyomtatott kisbetűk), „így írjuk” (írott kisbetűk).

A fehér mezőben olvasható szöveg a gyermeknek szól, de ezt **mindig a felnőtt olvassa fel neki, hasonlóan a versek, mondókák tanításánál.**

Mindegyik betű valamilyen megszemélyesített játék nevéhez vagy hangjához kapcsolódik. Az új betű megismertetésénél a hívóképhez kapcsolódó hangutánzásból, mozgásból, hangkeresésből indulunk ki. Közben a gyermek megtanulja, hogy amit kimondunk, az hang, amit leírunk, az a betű. A magánhangzóknál (kék alapú háttéren) a babák nevéből leválasztjuk az első hangot, és ehhez kapcsoljuk a jelét, a betűt. A mozgás részben az artikulációs mozdulatot, részben a kísérő gesztust jelenti. Ezek mindig megerősítik a betű vizuális képének elsajátítását.

A hangok keresésénél a hang–betű kapcsolatot emeljük ki. Fontos a képek nevének letapsolása, szótagolása. Közben azonosítjuk a hangot az újonnan tanult betűvel. A képek alatt csak az új betűt jelöljük. A még ismeretlen betűk, illetve hangok helyét kis harangokkal pótoljuk. Azt is figyeltessük meg, hogy az adott hangot a szó elején, belsejében vagy végén halljuk-e. Természetesen a hangoztatással egyidejűleg szemléltetjük a betű vizuális alakját is.

A magánhangzók időtartamát rövid és hosszú betűkkel tudjuk megkülönböztetni (pl. i–í, o–ó, u–ú, ü–ű). Ilyenkor a hangoztatással egyszerre, mozgással kísértetjük a betűk „újtát”. Hosszan hangoztatva „csúsznak le” a hosszú magánhangzók, miközben a gyermek hosszan húzza végig ujját a papíron. Röviden hangoztatunk és jelölünk a rövid időtartamú magánhangzóknál. Ugyanígy hangozathatunk és jelölhetünk egyidejűleg ponttal vagy kis vonal húzásával, de „törpeguggolással” és „óriáságaskodással”, nagymozgással differenciálva is (pl. 35., 79. oldal).

A mássalhangzóknál (narancssárga alapú háttérpapokon), ügyeljünk arra, hogy a hangokat mindig csak *önmagukban* hangoztassuk. A mássalhangzók írott alakját behelyezzük a hármasonalra is, megfigyeltetve, hány szintet foglalnak el.

A mássalhangzókat a rezonancia szerint is megkülönböztetjük: „morog a torkod!” (zöngés) piros színnel jelöljük, „nem morog a torkod!” (zöngétlen) zöld színnel jelöljük. A zöngés-zöngétlen betűpárokat úgy olvastassuk hangosan, hogy a gyermek egyik keze a torkánál van, másik kezében váltogatja a piros, és a zöld színű írórt. A nyomtatott kisbetűket mindig határozzuk meg vizuális elhelyezkedésük, irányuk szerint is (pl. merre néz a pocakja, a szára)!

A betűk tanításának meneténél ügyelünk a homogén gátlás elkerülésére, miszerint: az egymáshoz vizuálisan vagy hangzásában, a képzés módjában hasonló betűket egymástól távolabb tanítjuk.

A betűkapcsolás, -összeolvasás alapelvei

Kezdetben technikai elemekre támaszkodunk. Először a magánhangzókat (a, i, o) szimbolizáló babák összekapaszkodásával tanítjuk a kapcsolást. A „szív” és a „bemutatkozó kéz” mutatja a balról jobbra menő kötelező haladási irányt. Ezt az összeolvasási technikát mutatja a kisvonal haladása és az iránymutató kicsi kötési vonala is. A gyermek mutatóujjával mindig kövesse a betűk alatt az összeolvasás irányát (balkezes a bal ujjával, jobbkezes a jobb ujjával)! Ezt a technikát mindvégig alkalmazzuk a későbbiekben is a szavak, szövegek olvastatásánál. Későbbiekben már a tartalmi elemekre is nagy gondot fordítunk azzal, ahogy értelmezzük az értelmes szótagokat, szavakat. A hívóképek is segítenek az összeolvasás technikai kivitelezésében, majd értelmezésében (ld. 48., 56., 57. oldal).

Szavak, szövegek olvasása, értelmezése

A szavak összeolvasásának technikai menete:

- kétbetűs szótagok, szavak;
- négybetűs kéttagú szavak;
- hárombetűs egytagú szavak;
- egy plusz kettő, majd kettő plusz egytagú szavak olvasása;
- három és többtagú szavak olvasása;
- tömondatok, majd egyszerű bővített mondatok olvasása.

Az olvasás mindig *szótagolva* történjen! A gyermek mutatóujjával alulról kövesse a sorokat. A nagybetűket a tulajdonneveknél és a mondatkezdésnél mindig nyomtatott piros kisbetűvel helyettesítjük.

A szavak, mondatok, történetek értelmezésének lehetőségei:

- szókép-tárgykép egyeztetése az összeolvasás technikai menete szerint;
- szótagok összekapcsolása értelmes szavakká;
- szavak összekapcsolása mondatokká eseményképpel egyeztetve;
- mondatkiegészítések eseményképekkel.

Az instrukciós képek (pl. Kösd össze!) segítik az értelmezést. A kis történetek olvasásánál (81. oldal) értelmezzük az olvasottakat rávezető kérdésekkel segítve (pl. Mire emlékszel? Mit olvastál? Hogy hívták?).

A verbális emlékezet fejlesztése

A „Tanuld meg!” instrukciók alatt található kis versek, mondókák megtanításával segítjük a gyermek mentális lexikonának fejlődését. A fehér mezőben található mondókákat, verseket a felnőtt olvassa fel a gyermeknek többször, globálisan, hogy a vers ritmusa, dallama segítse őt a memorizálásban. A verstanulás fejleszti a verbális készséget, ami a későbbiekben az idegen nyelv tanuláshoz elengedhetetlenül fontos.

A kétjegyű mássalhangzók tanítása (II. kötet 3–30. oldalig)

A fehér mezőben lévő szöveget még itt is a felnőtt olvassa fel a gyermeknek. A „testvérbetűk” játékos elnevezése kívánjuk szemléltetni: két betűhöz egy hang kapcsolódik. Fontos, hogy a betűpárokat vizuálisan figyeltessük meg különösen, ha a gyermek vizuális szerialitási nehézséggel küzd (pl.: sz vagy zs betűnél melyik áll elől az s és a z helyzete)!

A kétjegyű mássalhangzóknál is kövessük a zöngés-zöngétlen betűpárok megkülönböztetésének menetét: (sz–z, zs–s, ty–gy).

A nagybetűk tanítása (30–104. old.)

Ahogy a bimbóból virág fejlődik, – játékosan az „öntözőmesével” –, úgy lesz a kisbetűkből nagybetű (30., 31. oldal).

A nyomtatott kisbetűkétől eltér a nyomtatott nagybetűk tanításának menete, mivel itt alkalmazkodunk az az írott nagybetűk tanításának sorrendjéhez (A–Á, E–É).

A nagybetűket először mindig a tulajdonnevek kezdőbetűjének kiemelésével szemléltetjük.

A történeteket, meséket szótagolva olvassuk! Az olvasmányok végén mindig ellenőrző kérdésekre győződjünk meg arról, hogy a tanuló megértette-e az olvasottakat. Szerencsés, ha a gyermek már összefüggően is el tudja mondani az olvasmányok tartalmát.

A folyamatos szöveget, történeteket kezdetben szótagoló tempóban olvassuk. A 60. oldaltól fokozatosan kezdjük a már többször olvasott vagy ismertebb, egyszerűbb szavakat, is összeolvasni. Ezek maximum a kétagyszavas olvasási technikáig terjednek. Vannak olyan gyermekek, akik a szótagoló módszer mellett szinte „észrevétlenül” áttérnek a szóegész, folyamatos olvasásra. Az ő próbálkozásait szolgálja a „Tanuld meg!” instrukciók alatti versek folyamatos olvasása. Csak akkor van értelmük, ha a gyermek olvasástechnikailag olyan szinten áll, hogy érti is az olvasottakat. Amennyiben még nincs olyan szinten a szövegértése, a versek megtanításában itt is legyen a pedagógus a gyermek segítségére azzal, hogy többször, hangosan felolvassa számára a verset. Az ünnepek, hagyományok verseit is felolvashatjuk a tanulóknak.

A szövegértelmezés a későbbi tanulási folyamatokban elengedhetetlen, ezért fontos, hogy az olvasottak megértéséről mindig győződjünk meg!

Vegyük figyelembe a tanulók egyéni érési folyamatait, fejlődési lehetőségeit, e tankönyv célja a sajátos fejlődési menet mindenkor szem előtt tartása.

A beszédhibás (diszfázias) kisiskolásnak a látott betű képe segíti a helytelenül képzett hang helyes automatizálását.

A könyv követelményrendszerét akár két évre is eltolhatjuk, ha a gyermek érési tempója lassúbb. Célunk meg a gyermek szeresse meg az értő olvasást, hiszen „olvasni jó!”

A szerző